

NUO ANTIGONĖS IKI BARBOROS RADVILAITĖS

**METODINĖ MEDŽIAGA 9-10 (I-II GIMNAZIJOS)
KLASIŲ KONCENTRE DIRBANTIEMS LIETUVIŲ
KALBOS IR LITERATŪROS MOKYTOJAMS**

Projektą „Nuo Antigonės iki Barboros Radvilaitės“ finansavo Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Projektas skirtas stiprinti 9-10 (I-II gimnazijos) klasių konkcentre dirbančių lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų kompetencijas įgyvendinant atnaujintas bendrąsias programas.

Projektą įgyvendino Lietuvos kalbų pedagogų asociacija, projekto partneris – Valstybės institucijų kalbų centras.

ŠVIETIMO,
MOKSLO
IR SPORTO
MINISTERIJA

Prozos analizės ir interpretacijos pagrindai skirtingų laikotarpių romanuose

(J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“, H. Melvilio
„Mobis Dikas, arba Banginis“, K. Abės „Moteris
smėlynuose“), 9 (I gimnazijos) klasė

Lektorė Onutė Baumilienė

2022 09 29

MOKYKLINĖ TEKSTO ANALIZĖ IR INTEPRETACIJA (pagal Giedrių Viliūną)

<p>1 ŽINGSNIS. <i>BENDRAUSI TEKSTO BRUOŽAI</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Rūšis (tragedija, eilėraštis, romanas ar pan.). ☐ Vyraujantis kalbos tipas (pasakojimas, samprotavimas, monologas, dialogas ar pan.). ☐ Veikėjas, pasakotojas (kalbantysis, protagonistas ar pan.). ☐ Veikėjo santykis su vaizduojamu pasauliu. ☐ Teksto kompozicija. ☐ Stiliaus, kalbos bruožai. ☐ Apie ką tekste kalbama, t. y. kokia teksto tema. 	<p>3 ŽINGSNIS. <i>VISUMOS APTARIMAS</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Teksto santykis su literatūros kryptimi (pvz., ar kūrinys kuo nors išskirtinis ar pan.). ☐ Kokie kompozicijos, meninės kalbos bruožai yra svarbiausi, formuojantys jo prasmę. ☐ Teksto meniniai tikslai. ☐ Teksto universalumas, aktualumas.
<p>2 ŽINGSNIS. <i>ĮSIGILINIMAS</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Teksto skaidymas kompozicinėmis dalimis. ☐ Erdvės ir laiko charakteristikos. ☐ Pasakotojo pozicija, jos kitimas (jei tai pastebima). ☐ Elementų pasikartojimas, jų sąsajos tekste. ☐ Užtekstinių ryšių aptarimas (pvz., jei nagrinėjama ištrauka, reikia atkreipti dėmesį į jos vietą visame kūrinyje ar pan.) 	<p>4 ŽINGSNIS. <i>INTERPRETACIJOS UŽRAŠYMAS</i></p>

PROZOS ANALIZĖS IR INTERPRETACIJOS PAGRINDAI

I. Kontekstas (epocha, autorius, visas kūrinys, kt.).

II. Tekstas:

1. Pavadinimo prasmė.
2. Žanras.
3. Vieta.
4. Laikas.
5. Veikėjas.
6. Pasakotojas.
7. Meninės priemonės.

PASTABA. Analizuojant bei interpretuojant eiliškumas jokių būdu neprivalomas. Reikia remtis teksto „siūloma“ situacija.

- ☐ Kūrinys, kurį stengiamasi suprasti, suvokiamas kaip savaiminė vertybė, atsisakant ideologinių nuorodų, politinių intrigų, jei reikia, net paties autoriaus pirminio sumanymo. Vadinasi, tekstas svarbesnis už bet kokį kontekstą.
- ☐ Vis dėlto nereikėtų pamiršti ir konteksto, nes kūrinys nėra atsiradęs tuščioje vietoje: jis turi autorių, gyvenusį tam tikru laiku ir pan. M. Žvirgždas teigia: „Būtina ne vien išnarstyti kūrinį dalimis ir vėl be klaidų surinkti, tačiau ir išvelgti jį tradicijos panoramoje, atpažinti ir tai, kas unikalų.“
- ☐ Svarbiausia – tiesioginis skaitytojo dialogas su tekstu. Neverta pasitikėti išankstiniu žinojimu.

J. V. GĒTĒS *JAUNOJO VERTERIO KANČIOS*

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

ROMANO NOVATORIŠKUMAS

J. V. Gėtė (1749 - 1832). Romanas išleistas 1774 m., XVIII a. bestseleris.

- ❑ Iki J. V. Gėtės romano meilė literatūroje buvo tik žmonių santykiai (pvz., V. Šekspyro dramos), Gėtė meilės temą pakylėja iki ypatingų aukštumų: žodžiai, elgesys apibūdina įsimylėjęlio būseną tiek, kad prieš skaitytojo akis atsiveria **meilės elementų enciklopedija**. Šis romanas universalesnis nei Gėtės filosofinė tragedija „Faustas“, nes kiekvienas išgyvename įsimylėjimą. Verterio meilė yra kai kas daugiau nei susižavėjimas objektu – Lota: tai pačios meilės įsimylėjimas. Vadinasi, šis romanas ne vien tik apie santykius, bet ir apie žmogaus poreikį pamilti, kad pajustum pilnatvę.
- ❑ Galiausiai nauja tai, kad **ne vyras „pagrobia“ moterį**, kaip įprasta, bet Lota Verterį.
- ❑ Kūrinys **maištingas** (ne veltui jį nuolat su savimi vežiojosi Napoleonas). Romanas darė įtaką prancūzų revoliucijai.
- ❑ Romanas parašytas „Audros ir veržimosi“ laikotarpiu – vadinasi, **kaip pasipriešinimas** racionaliam Apšvietos požiūriui į pasaulį.
- ❑ Romano paveikumas. **Verterio efektas**. (Reikia prisiminti, kad literatūra nėra tikrovė, ji fikcija. Literatūra gali atspindėti gyvenimą, bet ji nėra pats gyvenimas.)

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

VERTERIO MYLIMOSIOS PROTOTIPAS

https://nl.wikipedia.org/wiki/Charlotte_Buff

Charlotte Buff (1753 - 1828),

- ☐ J. V. Gėtės pažįstama nuo 1772 m.;
- ☐ Lotos prototipas 1774 m. išleistame romane ;
- ☐ garsaus vokiečių chemiko, fiziko ir pedagogo Johano Henriko Bufo (XIX a.) teta;
- ☐ nuo 1773 teisininko J. K. Kestnerio žmona;
- ☐ būsima 12 vaikų mama;
- ☐ Tomo Mano romano „Lota Veimare“ herojė.

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

SUSITIKIMAS SU MYLIMAJA... PO DAUGELIO METŲ

1816 m. (Šarlotai tuo metu buvo 63 m., Gėtei – 67 m.) Šarlota Kestner ir J. V. Gėtė susitiko Veimare – šį susitikimą aprašė T. Manas romane „Lota Veimare“, pagal Mano knygą 1974 m. buvo sukurtas filmas, kur Lotos vaidmenį suvaidino Lili Palmer. Kodėl Veimare? Ten gyveno ponios Kestner sesuo. Buvusios mylimosios ir rašytojo susitikimas, kaip teigia liudininkai, buvo vienintelis ir labai santūrus.

https://fr.wikipedia.org/wiki/Charlotte_Buff

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

ROMANO STRUKTŪRA

- ❑ **Ižangoje** atspindi autoriaus noras, kad skaitytojas į romaną pažvelgtų plačiau: „O tu, jautrioji siela, kurią slegia tie patys vargai, pasisemk iš jo kančių paguodos, ir tebūnie ši knygelė tau draugas, jeigu tu dėl nedalios ar savo paties kaltės negali rasti artimesnio bičiulio.“
- ❑ **Pirmoji dalis** – laiškai iš kaimelio, kuriame gyvena Lota.
- ❑ **Antroji dalis** – išvykimas iš kaimelio. Sugrįžimas pas Lotą. Osiano giesmės. Paskutinis laiškas.

PASTABA. Osiano giesmės - keltų senovės poezijos kūriniai. Jais ypač žavėjosi Gėtė. (VLE)

- ❑ **Leidėjo žodis**. Pabaigoje vietoj Verterio prabyla pasakotojas, nes reikia papasakoti pačius baisiausius dalykus. „Joks dvasininkas jo nepalydėjo.“

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

ROMANO ŽANRAS

Didžioji Verterio laiškų dalis – išpažintys.

Žanro – laiškų romano (epistolinio romano) – ypatybės:

- ☐ Skaitytojui nesunku **susitapatinti** su kūrinio herojumi (herojus – tai aš).
- ☐ Skaitytojui lengviau **suprasti veikėjo išgyvenimus** (jo kančios – mano kančios).
- ☐ Ypatingas **žiūros kampas** – keičiantis adresatams, atsiranda galimybė kitaip matyti situaciją (laiškai Vilhelmui, Lotai. Beje, Vilhelmas gali būti suprantamas kaip racionalioji Verterio esybės dalis).

Verterio laiškų struktūros elementai: įvykiai, emocinė reakcija į įvykius, samprotavimai.

UŽDUOTIS. Remdamiesi literatūrinio laiško struktūros elementais, parašykite savo, t. y. XXI a. jauno žmogaus, vardu laišką Verteriui / Vilhelmui / Lotai / Albertui.

ROMANO TEMATIKA

- ❑ **Nesusikalbėjimas** (iki galo nesusikalba Verteris su Lota, Lota su Albertu, dažnai Verteris su visuomene ir t. t.).
- ❑ **Meilė**: ji čia visokių rūšių (Verterio – romantiškas įsimylėjimas, Lotos – meili draugystė; kitų veikėjų meilės istorijos).
- ❑ **Mirtis** – romano leitmotyvas: jau pirmame laiške pasakojama apie mirusią Verterio draugę; vėliau mirtis vienaip ar kitaip išplaukia įvairiose kūrinio vietose.
- ❑ **Gamta**: „...visos taisyklės griaua tikrą gamtos suvokimą ir neleidžia jos teisingai išreikšti!“ Fenomenas – pasaulis nesikeičia, keičiasi Verterio požiūris į aplinką. Gamta matoma tokia, kokia Verterio nuotaika.
- ❑ **Individas visuomenėje**. Visuomenėje Verteris neranda sau vietos: jo netenkina nei darbas, nei darbdavys.
- ❑ **Žmonių santykiai**. Bėgant laikui, keičiasi Verterio požiūris į žmones – kuo toliau, tuo labiau herojus nusivilia žmonėmis (pvz., Albertu).
- ❑ **Laimė**: „...patys laimingiausi yra tie, kurie kaip vaikai gyvena šia diena...“
- ❑ **Kūryba**: „Kai pamatau, kokios ribotos yra kūrybinės ir tiriamosios žmogaus jėgos, kai įsitikinu, kad visa veikla siekiama vien patenkinti poreikius, kurie vėlgi neturi jokio kito tikslo, kaip tik prailginti mūsų varganą egzistenciją, ir dar, kad bet kaip guostis tam tikrais tyrinėjimais tėra svajinga rezignacija, margų paveikslėlių ir šviesių vaizdėlių piešimas ant savo kalėjimo sienų, — visa tai man atima žadą, Vilhelmai. Aš grįžtu į save ir randu visą pasaulį.“
- ❑ **Jausmų ir proto konfliktas**.

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

SVARBIAUSIA ROMANO TEMA

Pagrindinė tema – jausmų ir proto konfliktas.

- ❑ **Verteris stebėtojas** (stebi gamtą, stebi vaikus). Savo gyvenimo stebėtojas. Savo jausmus lygina su gamta: pasaulis matomas per jausmų prizmę. Verteris nuolat stebi vaikus. Iš vaikų jis mokosi, nes vaikai laisvi, jų reakcijos natūralios.
- ❑ **Santykiai su visuomene**: iš pradžių į žmones žiūri palankiai, vėliau jo požiūris keičiasi (pvz., į Albertą). Visuomenėje žmogus įsitempęs, skirtingai nei gamtoje ar su vaikais. Verteris nesupranta, kodėl žmogus visuomenėje visada turi laikytis normų, kodėl gėda pasirodyti, kad klysti (laiškas, kur Verteris ginčijasi su Albertu dėl savižudybės).
- ❑ **Santykiai su Lota**: jis nė karto nepaklausė, ar ji jį myli – tuo pasireiškia Verterio egocentrizmas.
- ❑ **Verterio požiūris į save**: jausmų dominantė laiškuose. Anot Verterio, žmogus laimingas tuomet, kai išsaugo pusiausvyrą tarp proto ir jausmų. Deja, Verteris susipainioja savo išgyvenimuose ir balanso tarp proto bei jausmų nebelieka.

MEILĖS TEMA ROMANE

PASIŪLYMAS. Naudotis prancūzų filosofo Rolano Barto (Roland Barthes) knyga „Meilės diskurso fragmentai“.

Kai kurie įsimylėjimo elementai, charakterizuojantys įsimylėjęį:

- ❑ **Žmogus būtinai turi ką nors įsimylėti:** anot Barto, reikia būti pasiruošusiam meilei – negalima įsimylėti iš pirmo žvilgsnio. Kad įsimylima iš pirmo žvilgsnio, žmogui tik taip atrodo, nes įsimylėjimas aplanko netikėtai. Grožis čia sąlyginis (Lota juodomis akimis, graži – daugiau skaitytojų nieko nepasakoma apie jos išvaizdą). Pirmą kartą Verteris ją pamato raikančią duoną.
- ❑ **Laimingi prisiminimai:** Verteris skina Lotai kriaušes.
- ❑ **Meilės beprotybė:** tai neįmanoma, nes beprotis nepajėgia mylėti. Meilės beprotybė yra dalinė – įsimylėjęs visada kažkiek išlieka racionalus. Tai nesąmoningas apsimetimas bepročiu, žaidimas. Prie to galima priskirti daiktų sudievinimą.
- ❑ **Kito atsiradimas** (meilės trikampis): Albertas (jo karjera sėkminga, skirtingai nei Verterio). Mylimoji nepasiekama, todėl mylima.
- ❑ **Nenoras dalintis meilės objektu:** laiškas apie apelsinus.
- ❑ **Įsimylėjęs visada jaučiasi kaltas.**
- ❑ **Griaunanti meilės jėga:** 1) savižudybė: ne pabėgimas nuo meilės: mirtis suteikia amžino įsimylėjęlio statusą; savižudybė – šantažas; 2) įsimylėjęs visada kenčia.

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

HEROJAUS DRAMATIZMAS

Herojaus dramatiškumą kuria vidinės ir išorinės priežastys:

- ❑ **Vidinės.** Verteris jautrus, meniškos sielos žmogus, o visuomenė iš jo reikalauja gyventi pagal taisykles, remtis tik protu.
- ❑ **Išorinės.** Verteris neranda vietos visuomenėje: nekūrybiškas darbas jo netenkina; dėl savo visuomeninio statuso herojus nepageidaujamas aukštuomenėje; negali būti su mylimąja, nes ji skirta kitam.
- ❑ **ANALIZĖS IR INTERPRETACIJOS PAVYZDYS → ŽIŪRĖTI PRIEDĄ NR. 1.**

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

GALIMO PAMOKOS UŽDAVINIO PAVYZDYS. VERTINIMAS

1. **Uždavinys** (turinys + kompetencijos → veiklos). Dirbdami grupėse savarankiškai analizuoja ir interpretuoja pirmąjį J. V. Gėtės romano „Jaunojo Verterio kančios“ laišką bei argumentuotai pristato klasės draugams ir mokytojui.

2. **Vertinimas:**

Analizavimas ir interpretavimas (kultūrinė ir pažinimo kompetencijos) – 5 taškai:

- ☐ tematika,
- ☐ charakteristika,
- ☐ meninės priemonės,
- ☐ argumentavimas,
- ☐ elementų siejimas.

Analizės ir interpretacijos pristatymas (komunikavimo kompetencija) – 5 taškai:

- ☐ bendradarbiavimas,
- ☐ argumentuotas analizės ir interpretacijos elementų pristatymas,
- ☐ pagrindinės minties aiškumas,
- ☐ išvados.

J. V. Gėtės „Jaunojo Verterio kančios“

GALIMOS RAŠINIŲ / DISKUSIJŲ / KALBŲ TEMOS

- ☐ Kas rodo žmogaus brandumą?
- ☐ Ar reikalinga kentėjimų patirtis?
- ☐ Lyginamoji Verterio ir Kuprelio charaakteristika: panašumai ir skirtumai.

☐ **ANALIZĖS IR INTERPRETACIJOS PAVYZDYS NR. 2.**

H. MELVILIO *MOBIS DIKAS, ARBA BANGINIS*

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

APIE AUTORIŲ IR JO ROMANĄ. ROMANO STRUKTŪRA

- ☐ Hermanas Melvilis (Herman Melville) – XIX a. amerikiečių romantikas.
- ☐ Romanas „Mobis Dikas, arba Banginis“, parašytas ir išleistas Niujorke 1851 m., beje, sukurtas per aštuoniolika mėnesių, jo garsiausias kūrinys.
- ☐ Romanas nebuvo įvertintas – atvirkščiai, susilaukė daug kritikos.
- ☐ Labiausiai visus glumino, kad pasakotojas yra kartu ir veikėjas.
- ☐ Rašytojas tapo žinomas tik po mirties.
- ☐ Melvilis buvo ne tik rašytojas, bet ir mokytojas bei jūreivis.
- ☐ Romaną sudaro 135 skyriai, pasakojantys apie banginių medžioklę.
- ☐ Remiamasi tiek autoriaus patirtimi, tiek 1819 m. nuskendusio laivo „Esekso“ istorija.

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

TEMATIKA

- ❑ Pasaulio įvairovė ir grožis.
- ❑ Banginių klasifikacija ir romantizavimas.
- ❑ Paslaptinė žmogaus prigimtis (36 skyrius apie tamsią žmogaus prigimtį – Ahabo beprotybę).
- ❑ PASTABA. Rekomenduojami skyriai: 30 (apie Kvikegą), 9 (apie pranašą Joną), 28 (apie kapitoną Ahabą).
- ❑ PASTABA. **Pranašas Jona.** Ši Senojo Testamento istorija tinka rašant / kalbant apie pareigą; apie tai, kaip žmogus baudžiamas už pareigos atsisakymą; apie tai, kaip reikia atgailauti už nusikaltimus (labai įdomi interpretacija knygoje „Mobis Dikas, arba Banginis“).

EPIGRAFO INTERPRETACIJA

*...Ten Leviatanas,
Didžiausias iš gyvųjų tvarinių,
Gelmėn nugrimzdęs snaudžia arba plauko
Lyg judanti sala. Su oru jis
Krūtinėn jūros vandenį įtraukia,
Jam iškvepiant, ištrykšta jie viršun.*

PRARASTASIS ROJUS

- ❑ Džonas Miltonas (John Milton, 1608–1674), anglų rašytojas, o jo „**Prarastasis rojus**“ – bene didingiausia anglų kalba parašyta epinė poema, gretinama su Homero ir Vergilijaus kūriniais, artima Dantės „Dieviškajai komedijai“, anglų literatūroje pelnanti poetui vietą šalia Šekspyro, versta 300 kartų ne mažiau kaip į 57 kalbas. Ši knyga aprėpia beveik visą žmonijos patirtį.
- ❑ PASTABA. Padėjėjas Starbakas kapitonui pataria (102 skyrius): „...tegul Ahabas pasisaugo Ahabo; saugokitės savęs, ponas kapitone.“

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

INTEGRACIJA su daile (55 - 57 skyriai)

INTEGRACIJA su biologija (1)

☐ 85 skyrius „Fontanas“ (banginio kvėpavimas, balsas)

Žmogus alsuoja nuolatos, ir jo vieno įkvėpimo pakanka vos dviem trim Širdies tvinksniams; todėl kad ir kuo jis užsiėmęs, miega ar būdrauja, būtinai turi kvėpuoti, antraip jį ištiks mirtis. O spermacetinis banginis kvėpuoja tiktai septintąją savo gyvenimo dalį — tik savo gyvenimo savaitių sekmadieniais.

...banginis balso neturi; žinoma, jeigu nesumanysite jo užgauti, pareiškę, kad keistas gaudesys — tai jo sniaukrojimas. Bet vėlgi, apie ką banginiui kalbėti? Nedaug tėra man pasitaikę gelmių padarų, kurie būtų turėję ką pasakyti šitam pasauliui, nebent pavograuti ką nors pelnant duonos kąsnį. Dar dėkui dievui, kad šis pasaulis toks puikus klausytojas.

☐ 86 skyrius „Uodega“:

Sykį, kai stovėjau žvalgu mūsų laivo stiebe, o saulėtekis raudonai dažė dangų ir jūrą, išvydau rytuose didžiulę kaimenę banginių; jie greitai plaukė į saulę ir ūmai visi vienu kartu iškėlė danguosna uodegas. Man pasirodė, kad niekada nėra pasaulis regėjęs tokio didingo nusilenkimo dievams, netgi Persijoje, toje ugnies garbintojų tėvynėje. <...> tada būčiau galėjęs iškilmingai prisiekti, kad banginis — pats dievobaimingiausias iš visų gyvų padarų.

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

INTEGRACIJA su biologija (2)

- ❑ 32 skyrius „Cetologija“ – tai mokslas apie banginius. Ten užsimenama apie problemą, kuri kankino žmoniją: kas yra banginis– žuvis ar ne?

PASTABA. Mokinys galėtų padaryti pranešimą „Ar banginis žuvis?“ Susietų biologijos, literatūros žinias.

- ❑ 74 skyrius „Kašaloto galva – lyginamasis vaizdas“ (žmogaus ausies ir banginio akies lyginimas, banginio ausis, banginio gerklė, 42 dantys); *Ar ne keista, kad toks didžiulis padaras regi pasaulį tokiomis nedidelėmis akimis ir girdi perkūnijas mažesnėmis nei kiškio ausimis?*
- ❑ 75 skyrius „Tikrojo banginio galva – lyginamasis vaizdas“: *...liežuvis, kuris atrodo prilipęs prie burnos grindų. Jis labai švelnus ir riebus, lengvai plyšta, keliamas į denį. Štai jis dabar prieš mus, ir aš iš akies sumetu, jog jis bus šešių barelių, tai yra iš jo bus prilydyta šešios statinės taukų.*
- ❑ 79 skyrius „Prerijos“ (banginis neturi nosies, banginio profilis lyginamas su žmogaus).
- ❑ 80 skyrius „Makaulė“ (banginio smegenys, stuburas).
- ❑ 85 skyrius „Fontanas“ (banginio kvėpavimas).
- ❑ 103 skyrius „Banginio skeleto išmatavimai“.

KONTEKSTAS

kontèkstas (lot. *contextus* – surištas), tam tikros teksto dalies reikšminė aplinka. Kontekstas gali būti sociokultūrinis, istorinis, kalbinis. Sociokultūrinį, istorinį kontekstą sudaro rašytojo statusas (biografija, rašymo ritualas, žanro pasirinkimas ir kita), literatūros laukas (literatūrinis gyvenimas, tam tikros literatūrinės grupuotės, rašytojo socialiniai vaidmenys ir kita; literatūros sociologija), kalbinį, arba stilistinį, – kalbos kodai, stilistiniai elementai, intertekstai (intertekstualumas), t. p. spausdinimo ir įtekstinimo efektai. Kontekstas gali būti akivaizdus (kalbinis) arba numanomas (nekalbinis, kylantis iš situacijos). R. Jakobsono lingvistinėje komunikacijos teorijoje kontekstas yra kalbos modelio vienas iš šešių veiksmų (šalia adresanto, adresato, kontakto, kodo, komunikato), atliekantis referentinę funkciją. Kontekstas būtinas teksto daliai (pranešimui, komunikatui) suprasti, jis yra arba gali būti išreikštas žodžiu.

Šaltinis: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*

KULTŪRINIO KONTEKSTO PAVYZDYS – „Mobio Diko“ 79 skyrius „Prerijos“.
ŽIŪRĖTI PRIEDĄ NR. 3.

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

Žmogaus ir banginio lyginimas. Žmogaus kritika:

- *Ypač keistai atrodė banginiai, kurie tarytum pusiau paskandinti laivai visiškai sustingę sūpavosi jūros paviršiuje. Jei čia būtų ne Leviatanai, o avių banda, trijų nuožmių vilkų genama per ganyklą, kažin, ar ji būtų galėjusi parodyti didesnę įbūgį. Bet šitokie bailumo priepuoliai būdingi beveik visiems bandos gyvūnams. <...> Arba imkim žmones, sugintus į teatro parterio aptvarą; užsiminus apie gaisro pavojų, jie trūkčiagalviais puola prie durų ir grumdosi, mirtinai spaudžia, dusina, trypia vienas kitą. Todėl protingiau nešūkčioti stebintis keista banginių baime, nes kad ir kaip kvailai elgtųsi gyvuliai, žmogus smarkiai visus viršija savo beprotystėmis. (87 skyrius „Didžioji armada“)*

Banginio didybė, 103 skyrius:

- *Kaip beviltiška ir kvaila, pagalvojau, baugščiam, pasaulio nemačiusiam žmogui bandyti teisingai įsivaizduoti nuostabųjį banginį, apžiūrinėjant vien negyvą išsekusį skeletą, gulintį šioje ramioje giraitėje. Ne. Tik mirtinų pavojų tirštyje, tik įpykusios uodegos sukeltame sūkuryje, tik gilioje bekraštėje jūroje galima patirti tikrą ir gyvą tiesą apie banginį visoje jo kūno didybėje.*

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

Nauda

- ❑ banginio taukai, esantys galvoje (77 skyrius „Didžioji Heidelbergo statinė“).

Be priemaišų šitos brangios medžiagos jokioje kitoje banginio dalyje nerasime. Kol banginis gyvas, spermacetas visiškai skystas, tačiau banginiui nugaišus, susilietęs su oru, jis kaipmat ima tirštėti, ir, lyg pirmam plonam ledo sluoksneliui traukiant vandens paviršių, susidaro gražios kristalų pavidalo adatos. Iš didelio spermacetinio banginio skrynios gaunama apie penki šimtai galonų spermaceto, neskaitant to kiekio, kuris neišvengiamai išsitaško, išsipila per kraštus, išteka, prasisunkia ar kaip kitaip prazūna sudėtingos išsėmimo procedūros metu, nors stengiamasi išgelbėti viską, kas tik įmanoma.

- ❑ Ambra: 91 skyrius „Pekodas“ susitinka „Rožės pumpurą“:

*...ten galėtų būti šio to vertesnio negu taukai; taip, **ambros**. <...> Stvėręs aštrų flenšerinį kastuvą, jis ėmė rausti duobę banginio kūne, kiek už šoninio plaukmens. <...>*

– Radau, radau! – džiaugsmingai sušuko Stabas, kažką čiuopdamas tamsiose gelmėse. – Kapšas pinigų!

Paleidęs kastuvą, jis sugrūdo abi rankas į duobę ir ištraukė rieškučiose kažką panašų į Vindzoro muilą arba seną supelėjusį sūrį, nepaprastai riebų ir labai kvepiantį. Jį lengvai galėjai įspausti pirštu o jo spalva buvo lyg geltona, lyg peleninė. Tai, mielieji draugai, ir buvo ambra, už kurios unciją bet kuris vaistininkas moka aukso ginėją.

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

Nauda (tėsinys): ambra, 92 skyrius „Pilkoji ambra“:

<https://www.latestly.com/technology/science/whale-vomit-worth-rs-1-3-crore-smuggled-in-mumbai-know-about-the-rare-substance-ambergris-produced-by-sperm-whales-942893.html>

Ta ambra – be galo įdomi medžiaga, o jos užimamą reikšmingą vietą komercijoje liudija faktas, jog 1791 metais Anglijos Bendruomenių rūmuose atvirame posėdyje tuo klausimu buvo išklaustyta kažkoks nantaketietis kapitonas Kofinas. Mat ir tuo metu, ir net visai neseniai ambros kilmė, kaip ir pati ambra, buvo mįslė, laukianti įminimo. Nors jos pavadinimas yra prancūziško žodžio ambergris vertinys, reiškiantis „pilkas gintaras“, nuo gintaro ji labai skiriasi. Juk gintaras, nors paprastai randamas jūros pakrantėje, kartais aptinkamas ir žemėje, žemyno gilumoje, o ambra nerandama niekur kitur, tik jūroje. Be to, gintaras – kieta, skaidri, trapi ir bekvapė medžiaga, naudojama kandiklių, rožančių ir įvairių papuošalų gamybai, o ambra – minkšta kaip vaškas ir tokia gardžiakvapė, tokia aromatinga, kad labai plačiai naudojama parfumerijoje, dedama į smilkytuvus, aromatingąsias žvakes, perukų pudrą ir pomadas. Turkai vartoja ją kulinarijoje, taip pat neša į Meką, kaip kvapieji smilkalai nešami į šventojo Petro katedrą Romoje. Kai kurie vyndariai įmeta po kruopelytę ambros į raudonąją vyną dėl kvapo.

Ir kas galėtų pagalvoti, kad visi šitie prašmatnieji ponai ir ponios naudojasi medžiaga, aptinkama niekinguose ligoto banginio viduriuose! Bet taip yra. Vieni laiko ambros banginio sutrikusio virškinimo priežastimi, kiti – pasekme.

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

ROMANAS – ALEGORIJA

96 skyrius „Taukų lydykla“:

*Nežiūrėk per ilgai ugniai į akis, o žmogau! Nesvajok, padėjęs ranką ant vairo! Neatgręžk nugaros kompasui, <...> nepasitikėk netikra ugnimi, kurios raudoname švytėjime viskas atrodo vaiduokliška. Rytoj saulės šviesoje padangė vėl bus giedra; tie, kurie žybčiojo kaip velniai liepsnos liežuviuose, švelnioje ryto šviesoje bus visiškai kitokie; puikioji, auksinė, džiaugsmingoji saulė — vienintelis tikras šviestuvas, visi kiti — apgavikai! Tačiau net saulė nepaslepia nei nykių Virdžinijos liūgyniu. nei milijonų mylių dykumų ir sopulių po mėnuliu. Nepaslepia saulė nei **vandenyno, tamsiosios mūsų planetos pusės**, užimančios net du jos trečdalius. Štai kodėl mirtingasis, kurio sieloje daugiau džiaugsmo nei liūdesio, tasai mirtingasis negali būti teisingas — jis arba apsimetėlis, arba nenuovoka.*

Ką simbolizuoja ugnis?

Ką simbolizuoja vandenynas?

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“. Jūreivių prietaringumas

- ❑ Jūreiviai dažnai labai **prietaringi**: 1) kaip blogą ženklą supranta didžiulio aštuonkojo pasirodymą (59 skyrius „Aštuonkojis“): *Kad ir su kokiais prietarais siejo banginiautojai šio padaro pasirodymą, aišku viena – reginys toks neįprastas, kad jau savaime bloga lemiantis.*
- ❑ Kaip negera lemiantį įvykį supranta saugomą mirusio jūreivio, žuvusio kovoje su Baltuoju banginiu, laišką (71 skyrius „Jeroboamo“ istorija“): ???
- ❑ „Pekodo“ jūreiviai mano, kad jų kapitonas susidėjęs su velniu (73 skyrius „Stabas ir Flaskas nudobia tikrąjį banginį, o tada šnekučiuojasi prie jo“): *Matai, senis iškvaišęs dėl Baltojo Banginio, todėl velnias ir sukasi aplink jį; jeigu jie sukirs rankas dėl sidabrinio laikrodžio, sielos arba dar ko nors, tada velnias atiduos jam Mobį Diką.*
- ❑ Kokiai sąlygai esant laivas niekada nepaskęs? (73 skyrius „Stabas ir Flaskas nudobia tikrąjį banginį, o tada šnekučiuojasi prie jo“):
Argi nesi girdėjęs, jei vienu metu prie laivo dešiniojo borto yra kybojusi spermacetinio banginio (kašaloto) galva, o prie kairiojo — tikrojo banginio galva, nejaugi, Stabai, nesi girdėjęs, kad toksai laivas niekada nepaskęs?
- ❑ 99 skyrius „Dublonas“, apie auksinį pinigą – dubloną, vertą 16 dolerių, prikaltą prie laivo stiebo:
...jūreiviai gerbė jį kaip Baltojo Banginio talismaną. <...> ...jei kas nors prikalama prie stiebo, vadinasi, prasti reikalai.

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

Pasakoto Izmaelio paveikslas

- ❑ Pasakotojo požiūris į jūreivių prietaringumą, be abejo, **ironiškas**.

Taigi jei prie vieno borto jūs pasikabinate Loko galvą, ji nusvarina jus į vieną pusę, bet užnerkit kitoje pusėje Kanto galvą — ir jūs vėl stovite tiesiai, nors jūsų padėtis apverktina. Yra protų, kurie šitaip ir balansuoja visą gyvenimą. Kvaili padarai! greičiau šveiskit per bortą abi tas perkūngalves ir pamatysite, kaip pasidarys lengva ir paprasta plaukti. (73 skyrius „Stabas ir Flaskas nudobia tikrąjį banginį, o tada šnekučiuojasi prie jo“)

PASTABA. Dž. Lokas – anglų filosofas, sensualistas; jis teigė, kad žmogus pažįsta pasaulį jį tyrinėdamas praktiškai. I. Kantas – vokiečių filosofas, idealistas; jis teigė, kad pasaulis nepažinus.

- ❑ Pasakotojas **tolerantiškas**: ...visi **abejoja**, daugelis neigia, tačiau mažai kas abejodami ar neigdami yra buvę nusmelkti nujautimo. Abejonė visomis žemės tiesomis ir kai kurių dangaus tiesų nujautimas — toks derinys nepaverčia žmogaus nei tikinčiu, nei bedieviu, tačiau moko vienodai žvelgti ir į vienus, ir į antrus.

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

GALIMAS NAMŲ DARBAS Nr. 1.

- ☐ Perskaityti 100 skyrių „Koja ir ranka. „Pekodas“ iš Nantaketo susitinka „Samuelį Enderbį“ iš Londono“.
- ☐ Išanalizuoti 100-ąjį skyrių.
- ☐ Analizės kryptis teminė – „Žmogaus prigimties įvairovė“.
- ☐ **ANALIZĖS IR INTERPRETACIJOS PAVYZDYS NR. 4.**

Hermano Melvilio „Mobis Dikas, arba Banginis“

GALIMAS NAMŲ DARBAS Nr. 2.

Lyginamoji E. Hemingvėjaus apysakos „Senis ir jūra“ bei H. Melvilio romano „Mobis Dikas, arba Banginis“ analizė

1. Koks Izmaelio ir Santjago santykis su vandens stichija? Atsakykite argumentuotai, t. y. remkitės konkrečiais kūrinių epizodais.
2. Kuo abu kūriniai alegoriški? Ką tos alegorijos byloja?

KOBO ABÈS *MOTERIS SMĚLYNUOSE*

KOBO ABÈ. *MOTERIS SMĖLYNUOSE* (1962)

- ❑ **Absurdas.** Absurdo elementai: smėlio kasimas; vyro pasilikimas smėlyje, nors jis turi ir kopėčias, ir vandenį etc. Kobo Abè (1924 - 1993) – azijietiškas Kafka. Kafkiškas pasaulis – tai pasaulis be išeities.
- ❑ **Dvilypumas.** Diena – naktis, šviesa – tamsa, vyras – moteris etc. Pasaulio prigimtis dvilypė, tačiau žmogaus likimas tas pats – beprasmybė.

Tiek miestas, tiek kaimas (civilizacija – smėlynas) atima iš žmogaus savastį, laisvę. Žmogus čia nėra svarbiausias.

- ❑ **Tematika.** Namų tema. Moteris nenori išeiti iš savo namų, tačiau taupo radijui, pranešančiam žinias apie pasaulį.

Prasmės klausimas. Susvetimėjimo problema.

- ❑ **Simbolika.** Smėlio simbolika – visuomenė, rutina, laikas, gyvenimas, atskiras veikėjas, o žmonės – lyg tie vabzdžiai – gyvena smėlyje. Smėlio kruopelytės gyvena savo gyvenimą – lyg žmonės.

Duobės simbolika. Aputis, Midvikis. Spąstai, nelaisvė.

ROMANO *MOTERIS SMĖLYNUOSE* ANALIZĖS IR INTERPRETACIJOS ŽINGSNIAI

- ☐ Savarankiškas kūrinio skaitymas.
- ☐ Filmuotų diskusijų (grupėmis) pristatymas ir aptarimas (diskusija apie diskusiją): tematika, simbolių reikšmės (smėlio, vabalų, žmonių, miesto, kaimo, visuomenės etc.), patiko – nepatiko, argumentavimas.

PAMOKOS UŽDAVINYS. Pristato nufilmuotą Kobo Abės romano „Moteris smėlynuose“ analizę ir interpretaciją.

VERTINIMAS

- ☐ Analizė ir interpretacija (kultūrinė ir pažinimo kompetencijos)
- ☐ Filmavimas (skaitmeninė kompetencija)
- ☐ Pristatymas (komunikavimo kompetencija)
- ☐ Romano pabaigos analizė ir interpretacija.
- ☐ Rašto darbas (temas galvoja patys).

Kobo Abės romano „Moteris smėlynuose“ pabaiga

SKELBIMAS RYŠIUM SU PAREIŠKIMU DĖL ASMENS DINGIMO

DINGUSIOJO PAVARDĖ, VARDAS – Nikis Dziumpėjus.
GIMIMO METAI, MĖNUO, DIENA – 1924 m. kovo 7 d.

Kadangi Nikio Sino buvo paduotas pareiškimas dėl aukščiau nurodyto asmens Nikio Dziumpėjaus dingimo, teismas prašo jį pranešti savo gyvenamąją vietą iki 1962 metų rugsėjo 21 dienos. Tokio pranešimo negavus, jis bus pripažintas mirusiu. Visus žinančius ką nors apie dingusįjį prašoma iki nurodyto termino pranešti teismui.

1962 m. vasario 18 d.

CIVILINIS TEISMAS

NUTARTIS

IEŠKOVAS – Nikis Sinas.
DINGĘS BE ŽINIOS – Nikis Dziumpėjus, gimęs 1924 m. kovo 7 d.

Šiuo patvirtinama, kad, viešai paskelbus paiešką ryšium su pareiškimu dėl aukščiau minėto asmens dingimo, apie nurodytą asmenį nuo 1955 metų rugpjūčio 18 dienos, tai yra daugiau kaip septyneri metai, negauta jokių žinių. Tuo remdamasis teismas nutaria: dingusįjį Nikį Dziumpėjų laikyti mirusiu.

1962 m. spalio 5 d.

CIVILINIS TEISMAS

TEISĖJO PARAŠAS

UŽDUOTIS. Išanalizuokite romano pabaigą.

KOMPETENCIJOS ATNAUJINTOSE BP

kompetencijų eiliškumas pagal lietuvių k. ir lit. programą

<p>1. Kultūrinė kompetencija – tai kultūrinė savimonė, grįsta žiniomis, aktyvia kultūrine raiška ir kultūriniu sąmoningumu.</p>	<p>4. Kūrybiškumo kompetencija – tai sau ir kitiems reikšmingų kūrybinių idėjų, produktų, problemų sprendimų tyrinėjimas, generavimas, kūrimas, vertinimas, išlaikant darnų santykį su savimi ir aplinka.</p>
<p>2. Pažinimo kompetencija – tai motyvacija ir gebėjimas pažinti save ir pasaulį, įgyjami suvokiant (perimant) žmonijos kultūrinę patirtį. Ši kompetencija apima dalyko žinias ir gebėjimus, kritinio mąstymo, problemų sprendimo, mokėjimo mokytis gebėjimus. Mokyklinis pažinimas reikalauja valios, pastangų ir atkaklumo.</p>	<p>5. Pilietiškumo kompetencija – tai pilietinis tapatumas ir pilietinė galia, grįsta vertybėmis, nuostatomis, žiniomis ir praktinio veikimo gebėjimais, įgalinančiais kartu su kitais atsakingai kurti demokratišką visuomenę, stiprinti Lietuvos valstybingumą.</p>
<p>3. Komunikavimo kompetencija – tai gebėjimai kurti, perduoti ir suprasti žinias (faktus, požiūrius ar asmenines nuostatas), etiškai naudotis verbalinėmis ir nevebalinėmis priemonėmis ir technologijomis.</p>	<p>6. Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija (SESG) – tai asmens savimonė ir savitvarda, socialinis sąmoningumas, tarpusavio santykių kūrimo gebėjimai, atsakingas sprendimų priėmimas ir asmens rūpinimasis fizine ir psichine sveikata.</p>
<p>7. Skaitmeninė kompetencija – tai motyvacija ir gebėjimas naudotis skaitmeninėmis technologijomis užduotims atlikti, mokytis, problemoms spręsti, dirbti, bendrauti ir bendradarbiauti, valdyti informaciją, efektyviai, tinkamai, saugiai, kritiškai,</p>	

NAUDOTA LITERATŪRA

Abė K. , *Moteris smėlynuose. Svetimas veidas*, Vilnius: Vaga, 1987.

Barthes R., *Meilės diskurso fragmentai*, Vilnius: Žara, 2016.

Gėtė J. V., *Jaunojo Verterio kančios*, Vilnius: Žaltvykslė, 2007.

Melville H., *Mobis Dikas, arba Banginis*, Vilnius Nieko rimto, 2022

Lietuvių kalbos ir literatūros bendroji programa, 2022 09 30, prieiga per internetą:

https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-10-10/PATVIRTINTA_Aurelija/13_Lietuviu%2Bkalbos%2Bir%2Bliterat%C5%ABros%2BBP%2B2022-09-30.pdf

Manas T., *Lota Veimare*, Vilnius: VLC, 1993.

Renkuosi knygą. Hermanas Melvilis, *Mobis Dikas*,

<https://www.ziniuradijas.lt/laidos/renkuosi-knyga/hermanas-melvilis-mobis-dikas?soundtrack=1>

Šeinius I., *Raštai I*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001; prieiga per internetą:

http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LH00/Ignas_%C5%A0einius._Kuprelis.LHM800.pdf

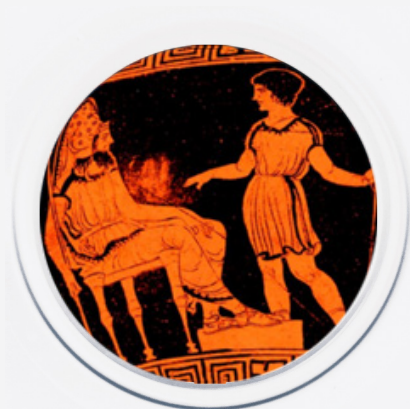
Viliūnas G. (sudarytojas), *Literatūros klasikos interpretacijos*, 2001.

Viliūnas G., (sudarytojas), *Literatūros teksto interpretacija*, 2000

Viliūnas G. (sudarytojas), *Teksto analizė mokykloje*, Vilnius: Alma littera, 1998.

Visuotinė lietuvių enciklopedija, prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/>

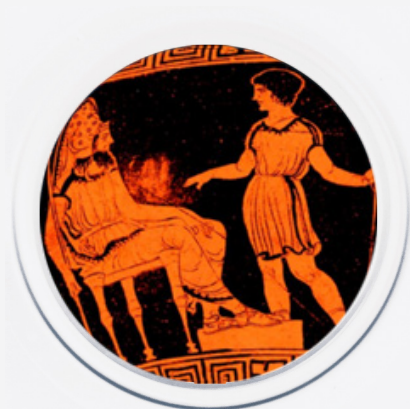
Koopmann H., *Goethe und Frau von Stein – Geschichte einer Liebe*. C. H. Beck, München 2002.

Projektą „Nuo Antigonės iki Barboros Radvilaitės“ finansavo Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Projektas skirtas stiprinti 9-10 (I-II gimnazijos) klasių konkurencingumą dirbančių lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų kompetencijas įgyvendinant atnaujintas bendrąsias programas.

Projektą įgyvendino Lietuvos kalbų pedagogų asociacija, projekto partneris – Valstybės institucijų kalbų centras.

Metodinės medžiagos autorė -
lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė
Onutė Baumilienė

Leidinį parengė
Audronė Auškelienė

Valstybės institucijų kalbų centras